

دانشگاه شاهرود

حقوق اساسی ۳

(رشته حقوق)

www.ketab.ir

دکتر حسن خسروی

سرشناسه	: خسروی، حسن، ۱۳۵۵ -	Khosravi, Hassan
عنوان و نام پدید آور	: حقوق اساسی ۳: (رشته حقوق)/ مولف حسن خسروی؛ ویراستار علمی حاتم صادقی ریازی.	
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۷.	
مشخصات ظاهری	: ده، ۱۷۹ ص.	
فروست	: دانشگاه پیام نور؛ ۲۴۵۰. گروه حقوق؛ ۲۹ / ۱	
شابک	: 978 - 964 - 14 - 0497 - 2	
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا	
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۷۱-۱۷۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.	
موضوع	: حقوق انسانی - آموزش برنامه‌ای	
موضوع	: Constitutional law - Programmed instruction	
موضوع	: حقوق انسانی - راهنمای آموزشی (عالی)	
موضوع	: Constitutional law - Study and teaching (Higher)	
شناسه روده	: دانشگاه پیام نور	
شناسه افاده	: Payam Noor University	
رده بندی کنگر	: ۱۳۹۷ ح۵ع۳۱۶۵/ک	
رده بندی دیویی	: ۳۴	
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۳۱۰۶۹	

چاپ ششم: ۱۳۹۸

شمارگان: ۲۰۰۰

قیمت: ۲۰۰۰۰۰

دانشگاه پیام نور

حقوق اساسی ۳

مؤلف: دکتر حسن خسروی

ویراستار علمی: دکتر حاتم صادقی ریازی

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتب و اسوای آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام نور

شابک: ۲ - ۰۴۹۷ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0497 - 2

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد.
آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید.

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

(این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است)

آدرس فروشگاه مرکزی چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور: تهران، خیابان شهید رجایی،

نرسیده به تقاطع آزادگان، جنب ورزشگاه یادآوران. تلفن: ۵۵۵۰۲۱۰۴ - ۵۵۰۰۹۸۳۸

سایت فروش اینترنتی: <http://digibook.pnu.ac.ir>

فهرست مطالب

پیشگفتار	نه
بخش اول. حقوق و تکالیف ماده	۱
فصل اول. حقوق بشر در نظام حقوق اساسی	۳
هدف کلی	۳
هدف‌های یادگیری	۳
مقدمه	۳
۱-۱ مفهوم حقوق بشر	۴
۱-۱-۱ حق	۴
۱-۱-۲ آزادی	۶
۱-۱-۳ تفاوت حقوق بشر با حقوق شهروندی	۷
۲-۱ تاریخچه و منابع حقوق بشر	۹
۳-۱ مبانی حقوق بشر	۱۱
۱-۳-۱ مبادی فکری حقوق بشر در غرب	۱۱
۲-۳-۱ تحلیل تفاوت مبانی حقوق بشر جهانی با حقوق بشر در اسلام	۱۵
۴-۱ مصادیق حقوق بشر و آزادی‌های عمومی	۱۷
۱-۴-۱ حقوق مدنی و سیاسی (نسل اول)	۱۷
۲-۴-۱ حقوق و آزادی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (نسل دوم حقوق بشر)	۲۸
۳-۴-۱ حقوق همبستگی (نسل سوم حقوق بشر)	۳۴
۵-۱ تضمینات حقوق بشر و آزادی‌های عمومی	۴۰
۱-۵-۱ تضمینات داخلی	۴۰
۲-۵-۱ تضمینات بین‌المللی	۴۱
خلاصه فصل اول	۴۲
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول	۴۳

فصل دوم. حقوق ملت (شهروندی) در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران.....	۴۴
هدف کلی.....	۴۴
هدف‌های یادگیری.....	۴۴
مقدمه.....	۴۴
۱-۲ حقوق مدنی و سیاسی.....	۴۵
۱-۱-۲ ۱-۲ حقا و آزادی‌های فردی و شخصی.....	۴۵
۲-۱-۲ ۲-۱ آزادی‌های فکری.....	۴۸
۳-۱-۲ ۳-۱ آزادی‌های سیاسی.....	۵۱
۲-۲ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....	۵۳
۱-۲-۲ ۱-۲ آزادی انتخاب شغل و حق به کار.....	۵۳
۲-۲-۲ ۲-۲ آزادی سندیکایی.....	۵۴
۲-۲-۲ ۲-۲ حق بر رفاه و تأمین اجتماعی.....	۵۴
۴-۱-۲ ۴-۱ حق آموزش و پرورش.....	۵۵
۵-۲-۲ ۵-۲ حقوق براد اجتماعی.....	۵۵
۶-۲-۲ ۶-۲ حق بر خانواده و نیاسته.....	۵۶
۷-۲-۲ ۷-۲ آزادی تشکله اجتماعات.....	۵۶
۸-۲-۲ ۸-۲ حق تابعیت.....	۵۷
۳-۲ حقوق قضایی.....	۵۸
۱-۳-۲ ۱-۳ حق دادخواهی.....	۵۸
۲-۳-۲ ۲-۳ حق دادرسی منصفانه.....	۵۸
خلاصه فصل دوم.....	۶۰
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم.....	۶۱
بخش دوم. حکومت مردم‌سالار.....	۶۳
فصل سوم. ماهیت حکومت مردم‌سالار و نقش مردم در قدرت سیاسی.....	۶۵
هدف کلی.....	۶۵
هدف‌های یادگیری.....	۶۵
مقدمه.....	۶۵
۱-۳ تعریف و ماهیت نظام مردم‌سالار.....	۶۶
۲-۳ جایگاه مردم در نظام مردم‌سالار.....	۶۷
۳-۳ مبنای مشارکت مردم در قدرت سیاسی.....	۶۸
۴-۳ انواع نظام مردم‌سالار.....	۷۱
۱-۴-۳ رژیم مردم‌سالار مستقیم.....	۷۲
۲-۴-۳ رژیم مردم‌سالار غیرمستقیم (نماینده‌گی).....	۷۲
۵-۳ ویژگی‌ها و شاخصه‌های اساسی حکومت‌های مردم‌سالار.....	۷۳
۱-۵-۳ پذیرش حاکمیت ملی.....	۷۳
۲-۵-۳ انتخابی بودن حکومت.....	۷۳
۳-۵-۳ تحدید قدرت سیاسی.....	۷۴
۴-۵-۳ پاسخگوی حاکمان.....	۷۴

۷۵	۵-۵-۳ نظام شفاف
۷۵	۶-۵-۳ نظارت همگانی
۷۶	۷-۵-۳ حاکمیت قانون
۷۶	۸-۵-۳ اصل نمایندگی
۷۷	۹-۵-۳ اصل تفکیک قوا
۷۷	۱۰-۵-۳ جامعه مدنی
۷۷	۱۱-۵-۳ تضمین حقوق مدنی و سیاسی
۷۸	۶-۳ ماهیت حکومت دموکراسی لیبرال
۷۸	۱-۶-۳ عقل‌گرایی
۷۸	۲-۶-۳ شک‌گرایی
۷۹	۳-۶-۳ بره‌گرایی
۷۹	۴-۶-۳ مادی‌گرایی
۷۹	۵-۶-۳ انسان محوری (اومانیزم)
۷۹	۶-۶-۳ احساس‌گرایی
۷۹	۷-۶-۳ سنت‌سنجی و پیشرفت‌گرایی
۸۰	۸-۶-۳ علم محوری
۸۰	۹-۶-۳ سکولاریزم
۸۰	۱۰-۶-۳ نظام سیاسی دموکراتیک
۸۰	۱۱-۶-۳ کاپیتالیسم
۸۱	۱۲-۶-۳ آزادی و اختیار انسان
۸۱	۱۳-۶-۳ طبیعت‌گرایی
۸۱	۱۴-۶-۳ تسامح و تحمل
۸۱	۷-۳ ماهیت حکومت مردم‌سالار دینی؛ الگوی جمهوری اسلامی ایران
۸۲	۱-۷-۳ مفهوم جمهوریت
۸۷	۲-۷-۳ مفهوم اسلامیت
۹۲	۳-۷-۳ رابطه جمهوریت و اسلامیت و تفاوت با دموکراسی لیبرال
۹۳	۸-۳ اصول کلی حاکم بر نظام مردم‌سالار دینی ایران
۹۴	۱-۸-۳ اصول زمامداری و نوع حکمرانی
۹۵	۲-۸-۳ اصول اعتقادی و مذهبی
۹۶	۳-۸-۳ اصل برابری و مردمی بودن
۹۷	۴-۸-۳ اصول حاکم بر عقیده و بیان
۹۸	۵-۸-۳ اصول خانواده
۹۹	۶-۸-۳ اصول عدالت
۱۰۰	۷-۸-۳ اصول حاکم بر امور تربیتی، آموزشی، علمی و فرهنگی
۱۰۱	۸-۸-۳ اصول سیاست خارجی
۱۰۴	۹-۸-۳ اصول ملی
۱۰۹	۱۰-۸-۳ اصول اقتصادی
۱۱۸	خلاصه فصل سوم
۱۱۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم

۱۲۰	فصل چهارم. سازوکارهای اعمال حکومت مردم‌سالار.....
۱۲۰	هدف کلی.....
۱۲۰	هدف‌های یادگیری.....
۱۲۰	مقدمه.....
۱۲۱	۱-۴ همه‌پرسی.....
۱۲۲	۱-۱-۴ پله بیسیت.....
۱۲۳	۲-۱-۴ حق وتو.....
۱۲۳	۳-۱-۴ رفتاراندوم.....
۱۲۶	۴-۱-۴ ابتکار عام.....
۱۲۷	۵-۱-۴ گزینشگری.....
۱۲۷	۲-۴ انتخابات.....
۱۲۸	۱-۱-۴ کنای لغوی و اصطلاحی.....
۱۲۹	۲-۲-۴ انتخابات مردم‌سالار.....
۱۳۰	۳-۲-۴ ویژگی‌های انتخابات مردم‌سالار.....
۱۳۱	۴-۲-۴ سازوکار انتخابات.....
۱۴۹	۳-۴ آمبودزمان (نظارت غیر قضایی بر حکومت).....
۱۵۱	۱-۳-۴ تاریخچه و تعریف آمبودمان.....
۱۵۲	۲-۳-۴ هدف‌ها و قلمرو عملکرد آمبودزمان.....
۱۵۳	۳-۳-۴ ساختار آمبودزمان در ایران.....
۱۵۴	۴-۳-۴ وظایف و اختیارات.....
۱۵۷	۴-۴ امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۵۸	۱-۴-۴ مفهوم و تعریف امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۵۹	۲-۴-۴ مبانی فقهی امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۶۱	۳-۴-۴ ضرورت و اهمیت نظارت همگانی.....
۱۶۳	۴-۴-۴ اشکال و سازوکارهای اجرای نظارت همگانی.....
۱۶۶	خلاصه فصل چهارم.....
۱۶۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم.....
۱۶۹	پاسخنامه خودآزمایی‌های چهارگزینه‌ای.....
۱۷۱	منابع.....

پیشگفتار

کتاب حقوق اساسی (۳) به منظور آشنایی دانشجویان با مسائل و موضوعات بنیادین حقوق اساسی و نظام جمهوری اسلامی ایران نظیر حقوق و آزادی‌های بشر در اسناد جهانی و نظام حقوقی اسلام و حقوق شهروندی (مندرج در فصل سوم قانون اساسی) مبانی، ماهیت و ویژگی‌های نظام مردم‌سالار با تأکید بر دموکراسی لیبرال و نظام مردم‌سالاری دینی با محوریت همه‌پرسی اسلامی ایران و سازوکارهای اعمال مردم‌سالاری و نقش مردم در فرمانروایی در دو بخش کلی و هر بخش در دو فصل براساس سرفصل بازنگری‌شده وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (مصوب سال ۱۳۹۵) طراحی شده است.

هدف کلی این کتاب آموزش و آشنایی دانشجویان با مبانی ماهیت و خصایص حکومت مردم‌سالار، حقوق و آزادی‌های عمومی در قالب نظام حقوق بشر جهانی، موازین اسلامی و حقوق شهروندی در ایران، ماهیت و مبانی حکومت مردم‌سالار لیبرالی و مردم‌سالار دینی با محوریت الگوی حکومت جمهوری اسلامی ایران، نقش و جایگاه مردم در حکومت مردمی و سازوکارهای اجرایی نظارت همگانی مردم بر فرایند اعمال قدرت سیاسی از طریق همه‌پرسی، انتخابات و امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد.

از دانشجویان محترم انتظار می‌رود پس از طی مراحل ذیل مطالب و موضوعات مندرج در فصول مختلف را درک و تحلیل نمایند.

۱. هر فصل دربردارنده هدف‌های کلی و رفتاری است که مطالعه آن‌ها نقش مهمی در فهم مطالب و سازماندهی فکری دارد.

۲. پس از پایان هر فصل خلاصه مطالب و پرسش‌هایی تحت عنوان خودآزمایی آمده است که هم می‌تواند آزمون خوبی برای فراگیری مطالب باشد و هم موجب آشنایی شما با سبک و سیاق آزمون پایان ترم خواهد شد و پاسخ آزمون‌ها در انتهای کتاب اشاره شده است.

۳. جهت یادگیری بهتر، ابتدا کل مطالب فصل به‌طور گذرا خوانده شود، سپس مطالب هر بند در ارتباط با مطالب بندهای بعدی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

۴. بخش اول در دو فصل تنظیم شده است. در فصل اول، به تعریف، ماهیت، تاریخچه و اسناد مهم جهانی حقوق بشر، تفاوت حقوق بشر با حقوق شهروندی، مبانی حقوق بشر جهانی و نظام اسلامی، مصادیق، قلمرو، محتوا و ضمانت اجرای حقوق بشر پرداخته شده است. پس از تبیین مفهوم و مصادیق حقوق بشر جهانی، در فصل دوم مبانی، اصول، مصادیق، قلمرو حقوق شهروندی (حقوق ملت) در نظام جمهوری اسلامی ایران، عنوان الگوی نظام مردم‌سالاری دینی مورد تبیین و تحلیل قرار گرفته می‌شود.

۵. بخش دوم نیز به دو فصل تقسیم شده است. در فصل سوم ماهیت، مبانی و شاخصه‌های حکومت مردم "را، انواع حکومت مردمی، نقش مردم در قدرت سیاسی در پرتو دموکراسی لیبرال و نظام اسلامی، تفاوت حکومت دموکراسی لیبرال با نظام مردم‌سالار دینی، ماهیت مردم‌سالاری دینی جمهوری اسلامی ایران و مبانی و اصول کلی حاکم بر نظام سیاسی ایران مورد بحث قرار گرفته شده است. در فصل چهارم؛ شیوه‌ها، اشکال، سازوکارهای اجرایی حکومت مردم، چگونگی تحقق نظارت مردم بر فرمانروایان از طریق همه‌پرسی، پل‌های صوتی، رفراندوم، حق وتو، ابتکار عام، گزینش‌گری و انتخابات و امر به معروف و نهی از منکر در قالب نظارت همگانی بر حکومت اشاره شده است.

دکتر حسن خسروی

هیئت علمی دانشگاه پیام‌نور

بهار ۱۳۹۷